

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt.

„Przestępstwo znęcania się w kontekście przemocy w rodzinie”.

Od dawna w społeczeństwie dostrzega się zachowania jednostek, które powodują cierpienia u innych ludzi. Przemoc jest wszechobecnym zjawiskiem, towarzyszącym istocie ludzkiej od początku jej egzystencji, podobnie jak instytucja rodziny, która nosi miano najtrwalszej grupy społecznej, potrafiącej przetrwać wszelkie zmiany pojawiające się na świecie. Dokonując zestawienia dwóch powyższych zagadnień otrzymujemy twór o nazwie „przemoc w rodzinie”.

Głównym celem rozprawy jest całościowa analiza i ocena normatywnego kształtu przestępstwa znęcania się, w tym także w odniesieniu do aspektów przemocy w rodzinie. Realizacja celu badawczego przebiegała z wykorzystaniem zarówno teoretycznych, jak i empirycznych metod badawczych. W części teoretycznej rozprawy przedstawiam przede wszystkim prawną – dogmatyczną analizę przestępstwa znęcania się na gruncie obowiązującego kodeksu karnego oraz analizę zjawiska przemocy w rodzinie z perspektywy innych nauk społecznych. W części empirycznej ukazuję statystyczny obraz przestępstwa znęcania się oraz zjawiska przemocy w rodzinie, w tym także z punktu widzenia opinii społecznej. Poza tym w tej części rozprawy prezentuję wyniki własnych badań aktowych, w sprawach kwalifikowanych o przestępstwo znęcania się.

Jako główną hipotezę badawczą przyjmuję pogląd, iż na gruncie prawa karnego przestępstwo znęcania się jest podstawowym instrumentem zwalczania zjawiska przemocy w rodzinie. Jednocześnie przyjmuję założenie, że nie każde przestępstwo znęcania się można uznać za przemoc w rodzinie i nie każdą przemoc w rodzinie można uznać za przestępstwo znęcania się (zakresy definicyjne tych terminów krzyżują się). W celu weryfikacji powyższej hipotezy badawczej przyjmuję następujące problemy badawcze sformułowane w formie pytań:

1. Czy kryminalizacja znęcania się jest właściwym i zarazem optymalnym instrumentem do tego, aby chronić rodzinę przed przemocą?
2. Jakie są międzynarodowe standardy przeciwdziałania przemocy w rodzinie i jakie mogą mieć one znaczenie dla polskiego porządku prawnego?

3. Czy istnieje potrzeba poszerzenia zakresu przedmiotowego przestępstwa znęcania się o aspekt seksualny i ekonomiczny?

4. Na czym polega istota znęcania się oraz jaka jest relacja między fizycznym i psychicznym znęcaniem się?

5. Czy każde przestępstwo znęcania się, którego ofiarą jest osoba najbliższa, będzie skierowane przeciwko rodzinie?

6. W jaki sposób interpretacja pojęcia „wspólnego pożycia” wpływa na ochronę rodziny w prawie karnym?

7. Jaka jest strona podmiotowa przestępstwa znęcania się?

8. Jaka jest rola instrumentów prawno – karnych wobec sprawców przestępstwa znęcania się?

9. Jakiego rodzaju sankcje (wolnościowe/izolacyjne) powinny być orzekane wobec skazanych za przestępstwo znęcania się?

10. Jaki jest statystyczny obraz przestępstwa znęcania się i przemocy w rodzinie?

W rozprawie przyjęto następującą strukturę pracy. Rozprawa składa się z dziewięciu rozdziałów, z czego dwa pierwsze poświęcono przemocy w rodzinie, a pozostałe siedem przestępstwu znęcania się. Początkowe rozważania o przemocy w rodzinie ukazują interdyscyplinarność tego zjawiska, które jest zagadnieniem szerszym, niż przestępstwo znęcania się. Przechodząc następnie do analizy przestępstwa znęcania się możliwe jest podjęcie rozważań w kontekście omówionej wcześniej przemocy w rodzinie, co odzwierciedla istotę tematu rozprawy.

Dokonując podziału rozprawy z uwzględnieniem wykorzystanych metod badawczych, należy wyróżnić następujące kwestie. W pierwszym rozdziale dotyczącym przemocy w rodzinie łączę dwie metody – teoretyczną i empiryczną. W kolejnych sześciu rozdziałach, z czego pierwszy poświęcam przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, a kolejne przestępstwu znęcania się, wykorzystuję metodę prawno – dogmatyczną. Natomiast dwa ostatnie rozdziały zostały opracowane z wykorzystaniem metody empirycznej, z czego rozdział ósmy to statystyczny obraz przestępstwa znęcania się, a rozdział dziewiąty prezentuje wyniki przeprowadzonych badań aktowych.

Rozdział I „Przemoc w rodzinie jako zjawisko społeczne” rozpoczynam od rozważań na temat pojęcia „rodziny” zarówno z perspektywy społeczno – funkcjonalnej, jak i prawnej. Prezentuję wyniki badań opinii społecznej, które ukazują, jak cenną wartością dla społeczeństwa jest rodzina. Następnie swoją uwagę koncentruję na pojęciu „przemocy” oraz

definicji „przemocy w rodzinie”. Ponadto podejmuję rozważania w zakresie przyczyn przemocy w rodzinie, relacji rodzinnych, w których może dochodzić do przemocy oraz stereotypów na temat przemocy w rodzinie. W ostatniej części tego rozdziału przedstawiam skalę zjawiska przemocy w rodzinie w świetle danych statystycznych.

W rozdziale II „Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w świetle dokumentów międzynarodowych” odwołuję się do dokumentów opracowanych w ramach trzech systemów: Organizacji Narodów Zjednoczonych, Rady Europy oraz Unii Europejskiej. W ramach pierwszego z nich analizie poddaję cztery dokumenty: Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z dnia 18 grudnia 1979 r., Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r., Deklaracja o eliminacji przemocy wobec kobiet z dnia 20 grudnia 1993 r. oraz Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ w sprawie eliminacji przemocy domowej wobec kobiet z dnia 22 grudnia 2003 r. (A/RES/58/147). W zakresie instrumentów Rady Europy sięgam do sześciu dokumentów: Rekomendacja Komitetu Ministrów R (85) 4 w sprawie przemocy w rodzinie z dnia 26 marca 1985 r., Rekomendacja Komitetu Ministrów R (90) 2 w sprawie reakcji społecznych na przemoc w rodzinie z dnia 15 stycznia 1990 r., Rekomendacja Zgromadzenia Parlamentarnego 1582 (2002) w sprawie przemocy w rodzinie wobec kobiet z dnia 27 września 2002 r., Rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego 1697 (2009) w sprawie szczególnego narażenia kobiet – imigrantek na przemoc domową z dnia 20 listopada 2009 r., Rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego 1714 (2010) w sprawie dzieci będących świadkami przemocy domowej z dnia 12 marca 2010 r. oraz Konwencja Sтамбуlska z dnia 6 kwietnia 2011 r. Z kolei w ramach aktów prawnych Unii Europejskiej odwołuję się do: Decyzji nr 779/2007/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 czerwca 2007 r. ustanawiająca na lata 2007 – 2013 program szczegółowy na rzecz zapobiegania i zwalczania przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet oraz na rzecz ochrony ofiar i grup ryzyka (Program Daphne III) jako część programu ogólnego „Prawa podstawowe i sprawiedliwość”, dwóch opinii Komitetu Ekonomiczno- Społecznego w sprawie przemocy domowej wobec kobiet z dnia 16 marca 2006 r., oraz w sprawie zwalczania przemocy domowej wobec kobiet z dnia 18 września 2012 r. Na zakończenie analizuję przepisy Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiające normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw, która zastąpiła decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW.

W rozdziale III „Ustawowe znamiona przestępstwa znęcania się typu podstawowego” dokonuję pogłębionej analizy przestępstwa znęcania się w świetle aktualnego stanu prawnego. W tej części rozprawy przeprowadzam analizę znamion przestępstwa znęcania się

w oparciu o poglądy doktryny i tezy z orzecznictwa. Wskazuję na istotną rolę przedmiotu ochrony przestępstwa znęcania się z podziałem na główny – rodzina oraz uboczny przedmiot ochrony. Następnie przedstawiam stronę przedmiotową przestępstwa rozpoczynając od wykładni znamienia „znęcania się”. Opisuję istotę zachowania polegającego na znęcaniu się sprawcy, w tym wielodziałaniowość oraz intensywne, jednorazowe zdarzenie – zwarte czasowo i miejscowo. Wyszczególniam formy fizycznego i psychicznego znęcania się, a także poruszam aspekt obiektywności w postrzeganiu sytuacji ofiary. Dalej omawiam przedmiot czynności wykonawczej, w tym m.in. definicję pojęcia „osoba najbliższa” oraz interpretację „wspólnego pożycia” w świetle najnowszego orzecznictwa sądowego. W dalszej kolejności przechodzę do analizy podmiotu przestępstwa znęcania się. W ostatniej części rozdziału trzeciego omawiam stronę podmiotową przestępstwa znęcania się.

Rozdział IV „Ustawowe znamiona przestępstwa znęcania się typu kwalifikowanego” poświęcam typom kwalifikowanym przestępstwa znęcania się. W pierwszej kolejności omawiam znamie „szczególnego okrucieństwa”, a następnie znamie „targnięcia się pokrzywdzonego na własne życie”.

Rozdział V dotyczy „Form stadialnych i zjawiskowych przestępstwa znęcania się”. Szczególną uwagę poświęcam kwestii pomocnictwa przez zaniechanie przez osobę, na której spoczywa prawny, szczególny obowiązek niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego.

W rozdziale VI „Zbieg przepisów ustawy i zbieg przestępstw” zwracam uwagę na sytuacje, kiedy sprawca swoim jednym i tym samym zachowaniem wypełnia znamiona więcej niż jednego typu czynu zabronionego. Następnie wymieniam występujące najczęściej w doktrynie i orzecznictwie zbiegi przepisów ustawy przestępstwa znęcania się. Wyróżniam sytuację, w której sprawca znęcania się popełnia w tym samym czasie inne przestępstwo z użyciem przemocy.

Rozdział VII „Konsekwencje prawno – karne przestępstwa znęcania się” poświęcam ustawowemu zagrożeniu oraz jego modyfikacjom, a także czterem rodzajom środków: karnych, kompensacyjnych, probacyjnych i zabezpieczających. W tym miejscu szczególną uwagę zwracam na zmiany wprowadzone niedawną reformą prawa karnego tj. nowelizacją k.k. z dnia 20 lutego 2015 r.¹ oraz nowelizacją k.k. z dnia 11 marca 2016 r.².

¹ Dz. U. 2015 poz. 396.

² Dz. U. 2016 poz. 428.

W rozdziale VIII „Przestępstwo znęcania się w świetle danych statystycznych” prezentuję statystyczny obraz przestępstwa znęcania się za lata 2003 – 2014. Poza tym prezentuję dane na temat kar i środków karnych orzeczonych wobec prawomocnie skazanych za przestępstwo znęcania się w latach 2006 – 2014. Na zakończenie omawianego rozdziału prezentuję obraz osoby pokrzywdzonej przestępstwem znęcania się w latach 2005 – 2015.

W rozdziale IX „Przestępstwo znęcania się w świetle wyników badań aktowych” w oparciu o metodę empiryczną przedstawiam wyniki badań akt spraw sądowych osób prawomocnie skazanych za przestępstwo znęcania się. Głównym celem badawczym było ukazanie przestępstwa znęcania się w praktyce orzeczniczej wymiaru sprawiedliwości. W tym miejscu zwracam uwagę na portret sprawców i ofiar przestępstwa znęcania się. Charakteryzuję liczbę osób pokrzywdzonych przez tego samego sprawcę oraz rodzaj relacji wiążących sprawcę z pokrzywdzonym/-i. Wyszczególniam nie tylko formy przemocy charakterystyczne dla znęcania się – fizyczna i psychiczna, ale także te, które znacznie częściej utożsamiane są z przemocą w rodzinie – seksualna, ekonomiczna i zaniedbanie. Podejmuję się określenia wpływu zmiennych niezależnych takich jak wiek, miejsce zamieszkania sprawcy, na zmienne zależne, takie jak: forma stosowanej przemocy oraz długość okresu znęcania się. Ponadto wskazuję na sądowy wymiar kary, w tym strukturę kary pozbawienia wolności, a także długość i obowiązki okresu próby.

Artur Sledziński

